

KÍSÉRLET NÉHÁNY MAGYARORSZÁGI ÖTVÖSJEGY FELOLDÁSÁRA XV.

Korábbi közleményeim folytatásaként magángyűjteményekben és a műkereskedelemben talált, eddig közöletlen ötvösjegyeket, illetve jegyváltozatokat kívánok bemutatni, és megkísérlem az új jegyek feloldását. A már közölt jegyek esetében most is általában Kőszeghy Elemér jegykönyvére,¹ a pest-budai jegyeknél pedig P. Brestyánszky Ilona munkájára² hivatkozom a jegy ottani folyószámával.

Buda

Szepesbélán, Turóc megyében született Kovácsy (Kovátsy) János. 1816. június 29-től 1821. április 21-ig volt Budán inas Gretschl Vencel műhelyében, 1841. május 10-én lett mester a budai céhben. 53 éves korában, 1854. január 7-én halt meg. Kiírt B:65 „KOVÁCSY” mesterjegyével készült 1841-ben a Piarista Múzeum kelyhe, 1843-ban egy ecet- és olajtartója, mely ma az Iparművészeti Múzeum tulajdona. Az 1845-ös év terméke a Budapesti Történeti Múzeum talpas pohara, a körmöcbányai evangélikus templom kenyérosztó tányérja és egy egykor budapesti magántulajdonban volt koppanító. 1847-ben készült egy fedeles kancsó, mely ma a Bécsi kapu téri evangélikus templomban van.³ A budapesti műkereskedelemben bukkant fel nemrég egy étkészlet-töredék 4-4 kanál-kés-villa összeállításban. Az azonos tulajdonosi monogram alapján valamikor összetartozott evőeszközök közül a vegyesen 1830-ban és 1831-ben készült késeken és villákon Trautzl Domonkos korábban már közölt mesterjegye volt.⁴ A kanalakat Buda 1843-as próbajegyével, „G” évbetűvel és egy új mesterjeggyel jelezték.

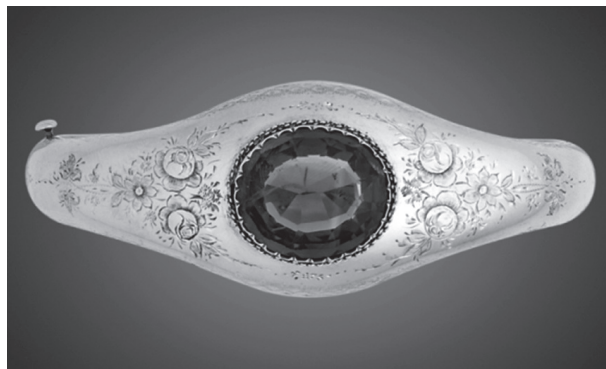

Ez a mesterjegy valószínűleg Kovácsy új mesterjegye. A monogram alapján felmerülhet az 1822–1828 között Budán inaskodó Kernich János is, aki szabadulása után Mächtler Ferenc legénye volt. Ő azonban később Óbudán tevékenykedett, így kevésbé valószínű, hogy Budán jelezte volna munkáit.⁵

2012-ben budapesti árverésen szerepelt egy karék német nyelvű ajándékozási felirattal és „SK” mesterjeggyel.⁶

A vésett kurzív felirat: „Denkmal der glücklichen Geburt Marie's Ofen am 15t Septemb 1867” alapján a

1. Schreyer Kristóf: Karék. Buda, 19. század közepe. Magántulajdon

karkötőt Budán ajándékozták egy kislány születése alkalmával. A katalógus szerint Pesten készülhetett a 19. század második felében, de mivel se pesti próbajegy, se pesti helybélyeg nem volt rajta, és az ajándékozás Budán történt, véleményem szerint a készítőjét a budai mesterek között kell keresni. A monogram alapján az egyetlen szóba jöhető mester Schreyer Kristóf, aki 1811. december 18-án lett mester a céhben.⁷ Ez a dátum kissé korainak látszik, de a karék készítésének és ajándékozásának nem kell szükség szerint egy időben történnie. Természetesen további tárgyak előkerülése, további kutatás tisztázhatja a mesterkérdést.

Pest

Még a legbehatóbban kutatott – vagy csak annak gondolt – ötvöscéhek esetén is találunk különös, feltáratlan részleteket. Két ilyen esettel foglalkozom az alábbiakban a pesti ötvöscéh történetéből, véglegesen megnyugtató lezárás nélkül.

Josephus Blettl ötvösmesterről már háromszor írtam, minden alkalommal egy-egy újonnan előkerült mesterjegyváltozat okán,⁸ és ismertettem a jegyeivel jelzett tárgyakat is. Az újabb ismertetésre okot a budapesti műkereskedelemben legutóbb felbukkant neorokokó díszítésű asztali csengője ad, melyen egy újabb mesterjegyváltozat látható.

Ez a jegy abban különbözik Blettl B:232 mesterjegytől, hogy a befoglaló ovális levágott sarkú kereté módosult, változatlan betűk mellett. A csengőn 1845-ös próbajegy volt.

Mielőtt a Blettl-műhely tovább élésének kérdésével foglalkoznék, tekintsük át a mester életrajzi adatait. Josephus Plettl Győrben született. Ott volt inas 1772. szeptember 17. és 1777. szeptember 29. között Josephus Nigl műhelyében.⁹ 1781-ben költözött Pestre. Itt vette feleségül 1782. június 23-án a 27 éves Catharina Kovácsot Josephus Bledl 24 éves aurifaber.¹⁰ (Felesége az anyakönyvben gyakran Kovács Annaként szerepel.) A házasságkötés után Egerbe költöztek. Itt született 1784. február 14-én legidősebb leánya, Julianna.¹¹ Pestre visszaköltözve 1787. május 23-án kapott polgárjogot.¹² Itt hét fia és öt leánya született.¹³ A felnőttkort megélték közül két fiát, Jánost és Ferencet még ő szabadította fel 1809. március 5-én, Mihály már Schmidt Ferenchez szegődött öt évre 1821. június 24-én.¹⁴ Blettl József 1814. július 13-án halt meg 56 éves korában.¹⁵ Halála után a mű-

helyt özvegye vezette tovább.¹⁶ 1816. június 22-én meghalt Anna Kovács,¹⁷ aki azonban az anyakönyvben adott életkora (82 év) alapján, hacsak nem téves a beírás, nem lehet azonos Blettl József özvegyével. Ő a házasságkor adott életkora után számolva ekkor csak 61/62 éves lehetett. A fiúk közül csak Ferencről írnak a céhiratok, aki 1820-ban pesti mester lett.¹⁸ Mit tudunk a Blettl-műhely 1814 utáni működéséről? Nézzük először a tárgyakat! Biztosan a műhely termékei a „q” évbetűvel jelzett, 1817-ben készülhetett, egykor magántulajdonban volt evőeszközök. 1818-ban készült egy német magángyűjtemény két-fülű, fedeles edénykéje és egy budapesti árverésen szerepelt tejskál. 1835-ös próbajeggyel jelzett az Iparművészeti Múzeum szelencéje és egy budapesti árverésen látott kézi gyertyatartó. Ezek mindegyikén a B:235 mesterjegy volt.¹⁹ Most közöltem egy új jegyváltozattal egy asztali csengőt 1845-ből. Mit tudunk magáról a műhelyről? Szinte semmit. Az 1822-es *Címtárban*²⁰ nem szerepel, pedig ebben több özvegy által vezetett műhely is van: Frau Prandtner Susanna (Prandtner József özvegye) műhelye a Schlangengasse 401 alatt és Frau Trautzl Rosina (Trautzl József özvegye) műhelye a Herrngasse 430 alatt. Nem szerepel az 1827-es *Útmutatóban*²¹ sem. Ebben az arany- és ezüstművesek felsorolása után annyit megemlítenek, hogy a nevezettek kivül hat adóköteles legény is dolgozik a városban. Talán az 1828-as országos összeírás adattömegében találunk valamit a műhelyről.²² Blettl özvegye nem szerepel az összeírásban. Szerepel viszont Franciscus Betzl és Joannes Plettel, mindketten a Józsefvárosban, az összeírás 379, ill. 2487 folyószáma alatt. Franciscus Betzl másodmagával élt albérletben (inquilinus), Joannes Plettel úgyszintén, de volt egy szolgálólánya (ancilla) is. Foglalkozásukra semmiféle utalás nincs az összeírásban. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a családi műhely folytatója Joannes Plettel lehetett, az azonos névbetűk alapján megtartva apja mesterjegyét is. Érdekesebb Blettl Ferenc esete. Korábban összefoglaltam a Pesten működött, feloldatlan „FB” jegyű mester, ill. mesterek működéséről tudhatókat,²³ amit most kiegészíthetek újabb budapesti magángyűjteményből előkerült 1831-es pesti próbajeggyel és kurzív „FB” mesterjeggyel jelzett nyolc, bütykös végű nyéllal készült kávéskanállal is. A felsorolt tárgyak két időtartományban készülhettek. Ahogyan azt korábban is feltételeztem, a korábbi, a 18. század végén, a 19. század elején készült munkák egyértelműen kapcsolhatók Beller Ferenchez. A másik csoport, az eddigiek alapján 1821–1843 közötti tárgyak mostani véleményem szerint az 1820-ban mester lett Blettl Ferenc munkái lehetnek.

További életrajzi adat sem Blettl Jánosról, sem Blettl Ferencről eddig nem került elő.

Stolz János – a ránk maradt tárgyak tanúsága szerint – az 1840-es évektől dolgozott Pesten anélkül, hogy a céh tagja lett volna. 1855-ben folyamodott a tagságért, de a kérelmét 1855. november 3-án elutasították arra hivatkozva, hogy nincs meg a kötelező hatéves legényideje.²⁴ Erre még visszatérek. Mindenesetre egy szokatlanul termékeny, ezüst- és aranyművesként egyaránt dolgozó ötvös jelenik meg előttünk. A B:320 mesterjeggyel jelzett tárgyak megtalálhatók a közgyűjteményekben (Magyar Nemzeti Múzeum,²⁵ Budapesti Történeti Múzeum²⁶), gyakori szereplők az árveréseken,²⁷ és előfordulnak magángyűjteményekben is. Valószínűleg ő készítette a váci református templom két teljesen egyforma kelyhét 1846-ban annak ellenére, hogy a kopott jelzés a Topográfiában tévesen szerepel.²⁸ Egy pécsi régiségüzletben 2004-ben négy kávéskánál volt 1863-as pesti próbajeggyel és

STOLTZ

mesterjeggyel. A jegyet magam nem láttam, de tekintettel a szavahihető forrásra, a teljesség kedvéért közlöm, hátha még előkerül.

Stolz magánéletéről eddig kevés adat került elő. Első feleségétől született 18 éves leánya, Julianna 1869. október 17-én férjhez ment a Budán született 26 éves Janits Alajos aranyvésnőkhöz, Janits Alajos aranyműves és Peisovits Irma fiához. Stolz János ezután hamar megözvegyült, és 49 évesen, 1872. május 25-én újra megnősült. Özvegy Scholz, született Höret Borbálát vette el.²⁹

Egy budapesti magángyűjteményben Pest 1842-es próbajegyével jelezve találtam egy főzeléktálatól valószínűleg Stolz újabb mesterjegyével.

ST

Ez egyben eddig az „SJ” jeggyel jelzett legkorábbi munka is. A jegy már előbb is előfordult egy egyszemélyes étkészleten,³⁰ de annyira kopott volt, hogy a közléssel vártam, míg egy jobb változat előkerül. Mivel az összes eddig Stolznak tulajdonított munkát nem tudtam kézbe venni és megvizsgálni, lehet, hogy ez a jegyváltozat már máskor is előfordult.

Visszatérve a különös megjegyzésre a céhiratokban, 1855-ben már több mint 13 éve készültek „SJ” mesterjeggyel jelölt tárgyak. A hiányzó hat legényévre vonatkozó megjegyzés csak akkor értelmezhető, ha feltételezzük, hogy az „SJ” mesterjeggyel jelzett tárgyakat nem egy, hanem két, esetleg több ötvös készítette. „SJ” monogramot használhatott a

kérdéses időben Scheidl János, Schickinger József, Schuster János, Schwartz Ignác és Seligman Jakab is. Közülük csak Schickinger ezüstműves, akinek kiírt B:309 mesterjegye is ismert néhány munkájával együtt. A többiek mind aranyművesek, tevékenységük máig ismeretlen. Schickinger Józseftől a Budapesti Történeti Múzeum két tárgyat őriz 1847-es próbajeggyel és a kiírt „SCHIKINGER” B:309 mesterjeggyel. Az egyik a Marastoni Jakab részére tanítványai által ajándékozott festékkazetta,³¹ amelyet 1935-ben kiállítottak a pest-budai iparművészetet bemutató kiállításon is,³² a másik egy téglatest alakú cukordoboz.³³ Budapesti árverésen volt merőkanala 1845-ből³⁴ és 1847-ből.³⁵ Különösen érdekes a bodajki katolikus templom egyik kéz alakú votívja, melyen 1829-es pozsonyi próbajegy és „V” évbetű mellett szerepel Schickinger ismert, kiírt B:309 mesterjegye.³⁶ Bár Schickinger 1813-ban született és 16 éves inasként elkészíthetett egy ilyen votívot, nem tudjuk, hol inaskodott, de mindenesetre Pozsonyban nincs nyoma.³⁷

Budapesti aukción B:232 PEST helybélyeggel, B:184 3-as finomsági jeggyel és KF mesterjeggyel pecsétgyűrű került árverésre.³⁸

KF

A mesterjegy Fischer Károly mesterjegye lehet, aki Bécsben született 1811-ben. 1850. január 13-án lett mester a pesti céhben, és még 1860-ban is említették.³⁹ Ő készítette azt a biedermeier pecsétgyűrűből 1860 körül kialakított 1,5 karát briliánssal díszített gyűrűt is, melyet ugyancsak PEST helybélyeggel és KF mesterjeggyel jeleztek.⁴⁰ Két további gyűrű is szerepelt árverésen KF mesterjeggyel, melyeket a katalógusok – valószínűleg tévesen – ko-

2. Fischer Károly: Pecsétgyűrű. Pest, 19. század közepe. Magántulajdon

rábbra, 1840 körülre,⁴¹ illetve a század első felére⁴² kelteztek. Utólag ez már nem módosítható, de valószínű, hogy ezek mestere is Fischer Károly volt.

Arad

Korábban közöltem az aradi Stiffson B. mesterjegyét kávéskanalakról Arad új típusú próbajegyével együtt.⁴³ Akkor leírtam azt a keveset is, amit erről a mesterről megtudtam, kiegészítve azzal a megjegyzéssel, hogy újabb tárgyak előkerülése tisztázhatja a keltezés bizonytalanságát is. Most budapesti magángyűjteményből előkerült egy evőkanál az ötvös újabb mesterjegyével a korábban közölt próbajegy mellett.

STIFFSON.B

Azonban végre sikerült az ötvös teljes nevét megtalálni. Egy 1862-ben Nürnbergben megjelent címjegyzék⁴⁴ szerint Aradon működött ebben az időben Stiffson Benjámín ezüstműves. Ebből a címjegyzékből sikerült meghatározni a korábban közölt „GROSZ S.” mesterjegy⁴⁵ tulajdonosát is, Grosz Simon személyében. Ezzel a mesterjegyével közölt tálcán található próbajegy is a 19. század közepére keltezhető, a korábban feltételezett keltezés (19. század eleje) tévesnek bizonyult.

Kőszeghy a 19. század közepére keltezett K:12 aradi próbajeggel és „SB” (K:22) mesterjeggel közölte a Magyar Nemzeti Múzeum kávéskanalát, azzal a megjegyzéssel, hogy a mester talán a Brüll család tagja lehet.⁴⁶ A Brüll családból eddig csak Mauritius és Ignatius Brüllt ismerjük mesterjegyükkkel és műveikkel, további családtagokról nem tudok. Valószínű, hogy ez a mesterjegy is Stiffson Benjámín jegye.

A műkereskedelemben bukkant fel egy kávéskanalón Mauritius Brüll új mesterjegye.⁴⁷

MB

A próbajegyét korábban közöltem kiírt „Brüll” mesterjegy mellett.⁴⁸ Akkor nem említettem, hogy ez a próbajegy szinte teljesen azonos Szigetvár állítólagos K:2075 próbajegyével, mely meghatározást az 1828-as összeírásakor Szigetváron összeírt Ignatius Roser⁴⁹ kiírt „J.ROSER” (K:2076) mesterjegye tette lehetővé. Kőszeghy felvetette azonban, hogy a jegy

használata Szigetváron kérdéses.⁵⁰ Feltehető, hogy Roser később elköltözött Szigetvárról, és a jegyével jelzett kanál már új lakóhelyén, Aradon készült. Nem lenne ez kivételes a magyarországi ötvösök között. Korábban láttuk, hogy Kamody Mihály Nagybecskereken született, Nagyváradon és egy eddig ismeretlen városban is dolgozott, végül Pesten halt meg.⁵¹ Mindenesetre az aradi Brüll Mórchoz már két kanál is kapcsolható ezzel a próbajeggel.

Új aradi próbajeggel budapesti magángyűjteményekben találtam egy-egy evő-, illetve kávéskanalat, mindkettőt lekerekített végű nyéllal. Az evőkanálón kiírt „FREILER”, a kávéskanalón „AF” mesterjegy volt.

FREILER

AF

Valószínűleg ugyanannak az ötvösnek két különböző jegye. Ezzel az „AF” mesterjeggel korábban egy szelence volt budapesti árverésen.⁵² A jegy feloldását újabb forrás előkerülésétől várom.

3. AF mester: Szelence. Arad, 19. század közepe. Magántulajdon

Besztercebánya

Korábban már közöltem Besztercebánya 1817-es próbajegyét egy Georgius Sodomka mesterjegyével jelzett evőkanálról.⁵³ Azonban a kopott jegyeken nem vettem észre a 13-as utáni pontot, és a mesterjegyet is tévesen a K:116 jegynek határoztam meg, holott ez a jegy a K:116 újabb változata. Ezért most mindkettőt újra közlöm.

**13.
108
17**

GP

Akkor érdekességként említettem, hogy az evőkanálon az 1817-es próbajegy mellett „H” évbetű volt, pedig Kószeghy az 1818-as évszámmal „D” évbetűt közölt. Hogy a zavar teljesebb legyen, most egy budapesti magángyűjteményből a fenti mesterjeggyel és 1817-es próbajeggyel előkerült egy bütykös végű nyéllel készült kávéskanál is, de ezen „E” évbetű van.

Budapesti magángyűjteményben találtam egy négy golyólabon álló fabetétes tálcat 1833-as beszercebányai próbajeggyel (K:63) és „S” évbetűvel (K:82). Mesterjegye Franciscus Rosenberger új jegyváltozata.

A jegy a Szlovák Nemzeti Múzeum 1833-as kanálába ütött jegyhez hasonlít,⁵⁴ azzal a különbséggel, hogy a tálcan a két betű között nincs pont.

Korábban közöltem egy Rosenberg K:121 mesterjegyéhez hasonló jeggyel jelzett 1873-as évszámú kanalat.⁵⁵ Akkor nem sikerült lerajzolni a jegyet, ezt most pótolom. A K:121 és az új jegy között az a különbség, hogy az új jegy közepén az ívek nem hegyben futnak össze.

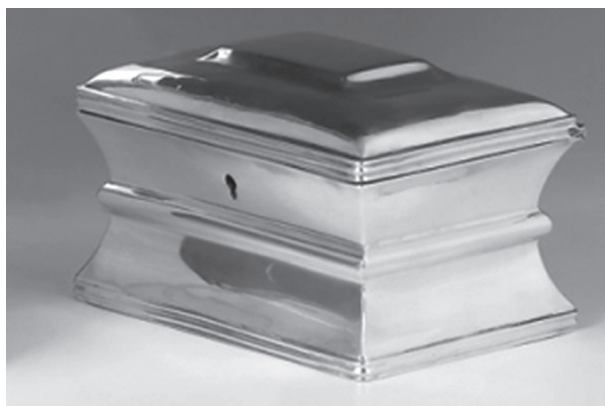

Kolozsvár

Kolozsvár 1840 körülre keltezhető K:975 próbajegyével és „ES” mesterjeggyel

cukordoboz szerepelt budapesti árverésen.⁵⁶ A mesterjegy feloldása az én hibámból tévesen került a katalógusba. Ugyanis az árverezőház javaslatomra a jegyet Eschenbacher (Eschbacher) János kolozsvári aranyművesnek tulajdonította. Róla viszonylag sokat tudunk. 1800 körül született Konstanzban, a bádeni nagyfejedelemségben. 1832-ben Lukács János legénye Kolozsvárot. 1834. augusztus 1-jén tett polgáreskü. 1836-ban megnősült. 1841-ben a Bethlen családnak dolgozott. 1844-ben céhmester, és az idejövő idegen ékszerárusokra panaszkodott. 1855. június 30-án halt meg.⁵⁷ 1840-ben Kedves István kolozsvári apátplébános egy aranyláncot vett tőle, mely korábban gróf Es-

4. Erdődi Sándor: Cukordoboz. Kolozsvár, 1840 körül. Magántulajdon

terházy Dénesné tulajdona volt.⁵⁸ Eschbacher János aranyművest 1852-ben Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának becsüsei között találjuk.⁵⁹ Özvegye még 1889-ben is ékszerárusként működött Kolozsvárt.⁶⁰ Mindezen adatokból az derül ki, hogy Eschbacher János aranyműves, ékszerész volt. Valószínűbb, hogy a cukordobozt elsősorban ezüstművesként működött ötvösnek kell tulajdonítanunk. Ebben az időben egyetlen ezüstműves található Kolozsváron, akire a névbetűk illenének, az, aki eddig ismert tárgyait kiírt „Erdődi” (K:1011) mesterjeggyel jelezte. Kószeghy működését 1840 és 1853 közé tette, de a korrall foglalkozó szakirodalom Erdődöt nem ismerte.⁶¹ Ez, valamint, hogy keresztnéve ismeretlen volt, vezetett a fenti mesterjegy téves feloldására. Erdődi keresztnéve csak legutóbb került elő a fentebb idézett német címjegyzékből:⁶² Sándor. Még Kedves István apátplébános naplója is csak Erdődi ezüstművesként említi, akitől 12 kávéskanalat vett 1845-ben.⁶³ Az eddigieket összegezve: a fenti „ES” mesterjegy Erdődi Sándor jegye. Eschbacher jegyét továbbra sem ismerjük. A fenti cukordobozon kívül különböző budapesti magángyűjteményekben több tárgyat is találtam Erdődi új mesterjegyével. Azonos készletből (azonos vésett tulajdonosi monogrammal jelezve) származott egy-egy evőkanál, az egyikén új 1845-ös évszámú, a másikon évszám nélküli, de szintén új kolozsvári próbajegy volt.

Az évszám nélküli új próbajeggyel egy másik gyűjteményben főzeléktálat találtam.

Erdődi K:1011 „Erdődi” mesterjegyével egy másik gyűjteményből 1844-es évszámú próbajeggyel egy evőkanál került elő.

Bár 1844-es évszámmal több tárgy is szerepelt már korábban, a próbajegyet csak most sikerült azonosítani. Erdődi rendkívül termékeny volt, ezért „Erdődi” mesterjeggyel jelzett tárgyait külön Függelékben foglaltam össze.

Kolozsvár?

2012 novemberében budapesti árverésen szerepelt egy gyertyatartópár 13-as finomsági jellel és „FL” mesterjeggyel.⁶⁴

A talpperemen GNI és GBM beütött monogramok voltak, melyek a beadó szerint, aki a család rokónának mondta magát, hídvégi gróf Nemes János és felesége Gróf Berchtold Mária Karolina Johanna Nepomucena Júlia nevét fedik, akik 1821-ben kötöttek házasságot, és a gyertyatartópár feltehetően jegyajándék lehetett.⁶⁵ Hídvégi és oltszemi gróf Nemes János (1792–1868) császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, Felső-Fehér

vármegye főispánja, a Lipót-rend lovagja volt. Ő is és családja is kötődött Kolozsvárhoz, ahol számos emlék utal erre. Nemes János tartományi főbiztos, főkormányiszéki tanácsos, háromszéki főkirálybíró és Miske Teréz fia, gróf Nemes Ádám (1767–1834) a kolozsvári piarista templom kriptájában van eltemetve, ahol halotti címere is található.⁶⁶ Feleségétől, Bornemissza Jozefától született fia gróf Nemes János, a fenti gyertyatartópár egykori tulajdonosa is a kolozsvári piarista (egykori jezsuita) templomban nyugszik.⁶⁷ Ugyanennek a templomnak kincstárában van Nemes János legfiatalabb fia, gróf Nemes Nándor (Ferdinánd) (1835–1894) ezredes, országgyűlési képviselő halotti címere is.⁶⁸ A család idősebb tagjai közül Kolozsváron halt meg gróf Nemes Ferenc és Bethlen Druzsina fia, gróf Nemes György (1748–1808), aki 1774-ben kapitány, majd tábornok lett, és részt vett a századvég török elleni hadjárataiban. Halotti címerét a Farkas utcai templom őrzi.⁶⁹

Tekintve a család kolozsvári kötődését, feltételezhetjük, hogy a fenti gyertyatartópár kolozsvári műhelyből származik. Ebben az esetben az „FL” mesterjegy Ferenczi László jegye lehet, aki polgáresküüt 1771. június 12-én tett. 1798 és 1815 között adósság miatt számos peres ügye volt. 1815-ben Bethlen Gergelynek ezüsttel tartozott, 1819-ben még végrehajtókat is küldtek ellene.⁷⁰ Talán az ő munkája volt egy 1998-as árverésen szerepelt sötartó is.⁷¹ Természetesen ez a feloldás feltételes mindaddig, míg Ferenczi mesterjegy a szokásos kolozsvári próbajeggyel vagy amíg korábról ismert kolozsvári mesterjegy ezzel az új finomsági jeggyel nem kerül elő.

5. Ferenczi László: Gyertyatartópár. Kolozsvár, 1820 körül. Magántulajdon

Korompa

1800 körül született és ötvösként 1830–1869 között működött Korompán Eduardus Feldmayer. Kőszeghy egy csonka, kiírt „E.Feld” (K:1063) és két EF monogramú (K:1064, K:1065) mesterjegyét ismerte. A csonka jeggyel egy „Krisztus az Olajfák hegyén” dombormű készült a korompai evangélikus egyház részére, illetve a szepeshelyi székesegyház kelyhének megújított kupája. A másik két jeggyel egy magángyűjtemény filigrán mívű gombjai, illetve a mateóci plébániatemplom füstölője és tömjéntartója.⁷² Legutóbb a budapesti műkereskedelemben a K:1061 próbajeggyel teljesen ép, kiírt mesterjeggyel

egy ovális, fedeles, négy lilomos lábon álló cukor-doboz bukkant fel.

2011 tavaszán egy bécsi árverésen bukkant fel egy kisméretű, félgömb alakú pohár a lőcsei K:1142 próbajegyhez hasonló próbajeggyel és Elias Lang új mesterjegyével.⁷³

Elias Lang 1718. október 4-én kötött házasságot Lőcsén Anna Nemethinnel.⁷⁴ Még ebben az évben mester lett. 1729-ben, 1733-ban és 1746/47-ben céhmester volt.⁷⁵ Az 1747. augusztus 22-i rettenetes tűzvészben nejével együtt megfulladt az égő házban. A nála levő céhláda a privilégiumokkal, egyéb írásokkal és „Kleinodiákkal” elpusztult. A vész után a régi mestereket és a céh eseményeit emlékezet után sorolták fel az új regesztumban.⁷⁶ Elias Lang munkája a lőcsei minorita templom két mise-kannája, amelyet az Aron Wüsteman által készített tálcára (K:1180) helyezve használtak.⁷⁷ Az Ernst-Múzeum egyik 1928-as árverésen félgömbös utazó pohara szerepelt.⁷⁸ Hasonló pohár 1970-ben is szerepelt budapesti árverésen.⁷⁹ Ezek a poharak és az utóbb Bécsben felbukkant pohár annyira hasonlítanak egymásra mind a forma, mind a méretek tekintetében, hogy nem zárható ki egyik-másik esetben az azonosság sem.

Umlauff Antal egy új mesterjegyét már korábban közöltem, és megragadva az alkalmat, bemutattam addig ismertté vált munkáit is.⁸⁰ Azóta felbukkant egy újabb mesterjegye is szintén új próbajegy mellett egy gyertyatartón. Először 2010-ben szerepelt árverésen, amikor tévesen brassói munkának határozták meg,⁸¹ majd 2011 tavaszán újból

6. Elias Lang: Pohár. Lőcse, 1730 körül. Magántulajdon

aukcionálták mint feloldatlan mesterjeggyel jelzett munkát.⁸² Egy következő, 2011 őszi árverésen már helyesen határozták meg mesterét.⁸³

A korábban ismertté vált és most bemutatott munkákon kívül mindössze egy hegedű formájú nyellel készült kávéskanalat találtam Umlauff K:1216 mesterjegyével és K:1152, 1850 körülre keltezhető próbajeggyel egy budapesti magángyűjteményben.

7. Umlauff Antal: Gyertyatartó. Lőcse, 1840 körül. Magántulajdon

2010-ben budapesti árverésen tűnt fel egy kisméretű kávéskanna különös formájú kiöntő csőrrel.⁸⁴ A kannán Lőcse K:1167, 1830 körülre keltezhető próbajegye mellett Novák Pál új, a K:1211 jegy módosított változatának tekinthető mesterjegye volt.

Novák Pál 1805-ben született. 1828 és 1836 között említették Lőcsén. 1840–1841-ben már özvegye vezette a műhelyt.⁸⁵ Ismerjük egy inasát is: S. Schmidt 1832–1836 között tanult műhelyében.⁸⁶ Novák Pál munkája a 17. században készült korompai úrmutatató felső része 1830-ból és filigrán pitykék a kassai Múzeumban.⁸⁷ 1996-ban egy mesterjegyével jelzett cukorszórá került árverésre,⁸⁸ amit 2008-ban új-

8. Novák Pál: Kávéskanna. Lőcse, 1830. Magántulajdon

ra árvereztek.⁸⁹ Egy másik cukorszórája 2002-ben szerepelt budapesti árverésen.⁹⁰ Egy fűszertartóját háromszor is elárverezték Budapesten (2009, 2010, 2011).⁹¹ Budapesti magángyűjteményben fedeles dobozát (M: 3,7 cm, átm.: 6 cm) találtam 1830 körüli K:1167 próbajeggyel, K:1211 mesterjeggyel.

Újabban ismert mesterjegyek mellett új lőcsei próbajegyek is előkerültek.

Az első próbajegy hasonló a K:1153, 1860 körülre keltezett jeggyel, de ez itt a 18. század második felében működött Joannes Daniel Szakmáry mesterjeggyével együtt egy empire kannán előfordulva nyilvánvalóan a 18. század végére, a 19. század elejére keltezhető. A kanna először a 2003. novemberi bécsi régiségvásáron (Wiener Antiquitätenmesse in Palais Ferstel/Harrach) bukkant fel, majd egy évvel később árverésre került a Dorotheumban.⁹²

A második és harmadik próbajegy egy budapesti magángyűjtemény kanalain található. A második jegy egy bütykös végű nyéllal készült evőkanálon van, melyre a bütyöknél egy ezüstgolyót forrasztottak. Mestere Jacobus Kalix K:1206 mesterjeggyel. Ez a 19. század elejére keltezhető. A harmadik

9. Novák Pál: Cukorszórá. Lőcse, 1830 körül. Magántulajdon

próbajegy szintén evőkanálon található Josephus Kovatsik K:1214 mesterjegye mellett. Ez a 19. század közepére keltezhető.

10. Szakmáry János Dániel: Empire kávéskanna. Lőcse, 19. század eleje. Magántulajdon

Nagyvárad

Egy budapesti magángyűjteményben nemes Mészáros János K:1548 mesterjeggyével jelzett késbakot találtam, melyen Nagyvárad közöletlen próbajegye volt.

Ez a próbajegy 1800 körülre keltezhető.

Egy másik budapesti magángyűjteményben Nádudvary István mesterjeggyével (K:1551) és Nagyvárad K:1526 próbajeggyével jelzett merőkanálón „K” évetűt találtam. Ez kérdésessé teszi a próbajegy keltezésének meghatározását, illetve a „G” évetű használatának időhatárait. A dilemmát további tárgyak előkerülése oldhatja fel.

Mészáros Lajos 1806-ban született, és apja, az 1851-ben meghalt nemes Mészáros János műhelyét vezette körülbelül 1840-től.⁹³ Igaz, hogy ismerünk mesterjeggyével jelezve egy 1817-es próbajeggyel jelzett evőkanalat is,⁹⁴ de ez a műhely nemzedékek

11. ML mesterjeggyel: Biedermeier gyertyatartópár. Magyar, 19. század közepe. Magántulajdon

során folyamatos működésével talán magyarázható. Kőszeghy Mészáros Lajos K:1556 mesterjeggyével a váncsói református templom 1854-es feliratú fedel-les serlegét, a Magyar Nemzeti Múzeum sőtartóját, mindkettőt K:1537 próbajeggyel, valamint K:1536 próbajeggyel és K:1545 helybélyeggel egy nagyváradi magángyűjtemény négy lábón álló cukortartóját ismertette. K:1557 mesterjeggyel a nagyváradi református templom 1858-as feliratú keresztelőkánánáját közölte K:1539 próbajeggyel és a K:1545 helybélyeggel. Az Ernst-Múzeum VI. kiállításán 1841-es évszámmal vésett díj-serleget és 1840 körül készült cukortartót mutattak be valószínűleg a K:1557 „MÉSZÁROS L” mesterjeggyel.⁹⁵ A Magyar Nemzeti Múzeumban 1932-ben kiállították Ernst Lajos magyar történelmi gyűjteményét. Ezen egy cukorszelen- ce (talán az előzővel azonos?) és egy 1848-as feliratú serleg szerepelt, valószínűleg szintén a K:1557 jeggyel jelezve.⁹⁶ Egy 1943-as árverésen hat kés képviselte a Mészáros család munkásságát, valószínűleg Mészáros Lajost, de ez nem biztos.⁹⁷ Budapesti magángyűjteményekben korábban lekerekített végű nyéllel készült kávéskanalat K:1556 mesterjeggyel és K:1537 próbajeggyel és hasonló kialakítású evőkanalat 1860 körüli K:1540 próbajeggyel, K:1557 mesterjeggyel és K:1545 helybélyeggel találtam. Ebbe az 1866 után használt „R5” hivatali jelzést is beütötték.

Legújabbban egy budapesti magángyűjteményben empire díszítésű gyertyatartón új nagyváradi próbajegy és Mészáros Lajos új mesterjegye bukkan fel.

Foglalkozni kell a K:1558 mesterjeggyel, melyet Kószeghy özvegy Kikinger Károlyné jegygyűrűjén talált, és szintén Mészáros Lajos jegyének oldott fel.⁹⁸ Ezt a mesterjegyet három különböző próbajeggyel is megtaláltam.

Az első próbajegyet egy budapesti magángyűjtemény evőkanalán láttam, de szerepelt egy kanalon 2003-as budapesti árverésen⁹⁹ és a műkereskedelemben három evőkanalon is. A második próbajegyet szintén egy budapesti magángyűjtemény evőkanalán és egy 2007-es budapesti árverés gyertyatartó-párján,¹⁰⁰ a harmadikat, mely hasonlít a munkácsi próbajegyekhez, egy másik budapesti magángyűjtemény tejmerőjén találtam. A mesterjegyet feloldani nem tudom, de az biztos, hogy nem lehet Mészáros Lajosé. Visszatérve özvegy Kikinger Károlynéra: Kószeghy az ő tulajdonában talált Kikinger Károly mesterjegyével (K:1562) és 1850 körülre keltezett K:1538 próbajeggyel evőeszközöket. Az özvegy közlése szerint Kikinger Károly 1820-ban született, 1850-ben lett mester, és 1863-ban halt meg. Özvegye 1870-ig vezette a műhelyt.¹⁰¹ Azonban a mesterjegyével felbukkant tárgyak tanúsága szerint nem mindig dolgozott Nagyváradon. A budapesti műkereskedelemben 2001-ben négy kávéskanál és egy evőkanál bukkant fel Kikinger mesterjegyével, és egy budapesti magángyűjteményben egy, az eltérő tulajdonosi monogram alapján egy másik készlethez tartozó kávéskanál. Ezeket nem nagyváradi próbajegy volt.

Az 1855-ös évszámú próbajegy Kikinger korábbi, ma még ismeretlen működési helyét jelzi. Az évszám a K:1538 próbajegy keltezését is befolyásolhatja. Az a tény, hogy egy ötvös pályája során több helyen is működhetett, nem újdonság. Láttuk ezt már az ugyancsak nagyváradi Kamody Mihály vagy fent az aradi Roser Ignác esetén. Kikinger születési helyéről sem tudunk semmi biztosat.¹⁰²

Pápa

Pápa ötvösségéről írt tanulmányom¹⁰³ megjelenése óta több új mesterjegy és próbajegy került elő. Budapesti magángyűjteményben bukkant fel egy evő- és kávéskanál 1858-as próbajeggyel és kisméretű, valószínűleg aranyra való „FJ” mesterjeggyel.

A mesterjegy az 1862-ben is Pápan működött Frank József jegye lehet.¹⁰⁴ Ő és felesége 1877-ben Győrött keresztstülő.¹⁰⁵ Frank József az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött gyászjelentés szerint hatvanévesen halt meg 1884. június 2-án. Felesége Pangl Anna volt, gyermekei Gyula és Margit.¹⁰⁶

Egy kávéskanalon új próbajegy mellett Kopf Antal új mesterjegye került elő.

K:1591 próbajeggyel jelzett másik kávéskanalon is új mesterjegye jelent meg Kopf Antalnak.

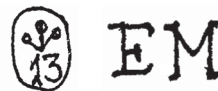
E két kávéskanál a 18. század végére, a 19. század elejére volt keltezhető. 1833-as évszámú új próbajeggyel bukkant fel egy kávéskanál, melyet Jenkó Károly készített, és új mesterjegyével jelzett.

Kopf és Jenkó életrajzi adatait¹⁰⁷ újabakkal nem tudom kiegészíteni.¹⁰⁸

Rozsnyó

Nemrégem közöltem egy kávéskanálról az alábbi próba- és mesterjegyet.¹⁰⁹

A próbajegy alapján akkor nem lehetett eldönteni, hogy a kávéskanál Bánon vagy Rozsnyón készült-e. Ebben a feloldatlan mesterjegy sem segített. Az újabban előkerült adatokkal a kérdés már eldönthető. 1862-ben Rozsnyón egyetlen ezüst- és aranyműves dolgozott: Erős Mihály.¹¹⁰ A kávéskanál az ő munkája lehetett. A próbajegy tehát egyértelműen egy új rozsnyói próbajegy.

jegyét már Veszprémben is használta. Életrajzi adatai ismeretében feltételeztem, hogy ezt csak Zalaegerszegre történt áttelepedése után vette használatba. Előkerült azonban a műkereskedelemben egy bütykös végű nyéllel készült kávéskanál, amelyen Zanetti ezen mesterjegye mellett egy új, veszprémi próbajegy is volt.¹¹²

Veszprém

Nemrégem közöltem egy sarkantyúpárról Zanetti Lőrinc összevont kurzív „LZ” betűkből álló mesterjegyét.¹¹¹ Mivel a sarkantyúkon próbajegy nem volt, nem voltam biztos abban, hogy Zanetti ezt a

Ezzel bebizonyosodott, hogy ezzel a mesterjeggyel már Veszprémben készült munkáit is jelezte Zanetti.

FÜGGELÉK

A K:1011 „Erdődi” mesterjeggyel jelzett tárgyak, méreteik és a cigánypoharak medalionjainak feliratai

Sorszám	Idő	Tárgy	Súly, méret	Forrás, jelzet, katalógusszám
1.	1840 k.	Fedeles kancsó	M: 20,5 cm	Kőszeghy 1011/a, Erdély 1931: 90.
2.	1844	Gyümölcsállvány	3640 g	Postatakarék, 1932. május: 1523.
3.	1844	Füles kosár	960 g	Postatakarék, 1932. május: 1860.
		A 2–3. szám együtt		Postatakarék, 1932. október: 2141.
4.	1844	Kókuszdió cukortartó		Postatakarék, 1936. február: 380.
5.	1844	Mustártartó és kanál		Postatakarék, 1938. június: 1070.
		Ugyanez még egyszer		Postatakarék, 1938. október: 1137.
6.	1844	Fedeles kanna	513 g	BÁV 24. Művészeti aukció (1994. március): 206.
7.	1844	Evőkanál		Magántulajdon
8.	1847	Cigánypohár	M: 29 cm	Kőszeghy 1011/b, Erdély 1931: 155.
9.	1847	Cigánypohár	990 g	Postatakarék, 1937. március: 1115.
10.	1847	Cigánypohár (ZAPOLJA)	kb. 1000 g	Almásy-Teleki I.: 217.
11.	1848	Háromrészes fűszertartó	M: 12 cm, Tá: 11,5 cm	IpM Ltsz.: 53.3591; Kőszeghy 1011/c; IpM 1992: 369. Egykor MNM.
12.	1848	Teáskanna		Kőszeghy 1011/d
13.	1850 k.	Kínáló	313,5 g, M: 13 cm	Nagyházi 117. aukció (2005. május): 509.
14.	1850 k.	Cigánypohár (PAVEL)	1222 g, M: 28 cm	Nagyházi 143. aukció (2007. dec.): 537.
15.	1850 k.	Pohár	247 g, M: 16,5 cm	Dorotheum 2326. aukció (2012. május): 1090.
16.	1850 k.	Cigánypohár (JÁKO, RÁGOTSI)	1052,6 g, M: 26 cm	Nagyházi 91. aukció (2002. november): 185.
17.	1851	Cigánypohár		Erdélyi Múzeum 1899: 27.
18.	1851	Cigánypohár (NOTHI, MARCHUS)		Erdélyi Múzeum 1899: 28.
19.	1851	Cigánypohár (BANKONAK)	860 g, M: 26 cm	Stuker 167–178. aukció (1978. november): 767.
20.	1851? (*)	Cigánypohár (LAKATOS, LAJAS)	M: 27,8 cm, Átm.: 15 és 11,3 cm	Salgó 1996: 112 Sotheby's London (1982): 92. Erdély 1931: 155?
21.	1851	Cigánypohár (MARKUS, NATHI)	1030 g, M: 26,3 cm, Átm.: 15 és 11 cm	Silber u. Salz 1999: 192. (talán azonos a 18. számmal)

Sor-szám	Idő	Tárgy	Súly, méret	Forrás, jelzet, katalógusszám
22.	1851	Cigánypohár (JANKÓ, RÉZMŰVES)	880 g, M: 27,5 cm	Silber u. Salz 1999: 193.
23.	1851	Cigánypohár (ZAJKO, PAVEL)	1280 g, M: 27,5 cm	Nagyházi, 61. aukció (2000. december): 82.
24.	1851	Cigánypohár (MOLDOVAN, NIKULAJ)	542,5 g, M: 19,4 cm	Nagyházi, 84. aukció (2002. május): 75.
25.	1851	Cigánypohár	565 g, M: 24,2 cm	Dorotheum, aukció (2002. november): 157.
26.	1851	Cigánypohár (PÉTER, RÉZMŰVES)	895,4 g, M: 25,5 cm	Nagyházi, 96. aukció (2003. május): 209.
27.	1851	Cigánypohár	820 g, M: 24,5 cm	Dorotheum, 2072. aukció (2004. november): 171.
28.	1851	Cigánypohár (MOLDOVAN)	542,1 g, M: 19,5 cm	Nagyházi, 109. aukció (2004. szeptember): 74.
29.	1851	Cigánypohár (NOTHI, LAKATOS)	1040 g, 27 cm, Átm.: 16,1 és 11,6 cm	Biksady, 3. aukció (2011. december): 298.
30.	1851	Szakállfésű	54,4 g, 9,5 × 3,5 cm	Polgár, 57. aukció (2005. október): 332.
31.	1851	Szakállfésű	41 g, 9,5 cm	Polgár, 89. aukció (2011. október): 215.
32.	1851	Cukorszóró		Magántulajdon
33.	1853	Cigánypohár		Kőszeghy 1011/e, egykor MNM
34.	1854	Cigánypohár	817,7 g, íM: 25,5 cm	Nagyházi, 102. aukció (2003. december): 17.
35.	1857	Serleg (cigánypohár?)	1300 g	Grill IV. aukció (1948. április): 1855.

(*) A katalógustétel megnevezése: Becher 1851, de a rajzban mellékelt próbajegy évszáma 1953. Hivatkozik előzményként a Teleki Domokos gyűjteményre, az 1931-es kiállításra (Expos 1931/155) és Kőszeghyre (K:1011/b). Utóbbiak próbajegyje azonban 1847-es évszámú. A K:1011/b hivatkozásnál téves próbajegyszámot (K:978, azaz 1853) ad meg, a helyes K:976, azaz 1847 helyett. Kérdés, hogy milyen jegy van a tárgyon?

RÖVIDÍTÉSEK

Almásy-Teleki I. – Gróf Almásy-Teleki Éva Művészeti Intézete I. Művészeti Aukció. 1939. október 3.
 BÁV – Bizományi Áruház Vállalat.
 Biksady – Biksady Galéria Művészeti Aukció.
 Dorotheum – Kunstauktion im Palais-Dorotheum, Wien
 Erdélyi Múzeum 1899 – *Szádeczky Lajos*: Múzeum a zálogházban. Erdélyi Múzeum XVI. k. 1899. április 15. IV. füzet, 251.
 Erdély 1931 – Erdély régi művészeti emlékeinek kiállítása az Iparművészeti Múzeumban. Budapest 1931.
 Grill IV. – Művészeti Aukciók és kiállítások. Grill-féle könyvkereskedés Gergely RT. A Nemzeti Szalon épülete.

IpM 1992 – Az európai iparművészet stíluskorszakai. Historizmus és eklektika. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1992.
 IpM Ltsz. – Iparművészeti Múzeum, leltári szám.
 Nagyházi – Nagyházi Galéria és Aukciósház.
 Polgár – Polgár Galéria és Aukciósház.
 Postatakarék – A M. Kir. Postatakarékpénztár árverési csarnokának aukciói.
 Salgó 1996 – *Judit H. Kolba*: Hungarian Silver. The Nicolas M. Salgo Collection. London 1996.
 Silber u. Salz – *Rainer Slotta, Volker Wollmann, Ion Dordea*: Silber und Salz in Siebenbürgen. Katalog. Bochum 1999.
 Stuker 167–178 – Galerie Jürg Stuker AG Bern (Schweiz), 40 Jahre Galerie Jürg Stuker 1938–1978. Hochbedeutende Jubiläums-Auktionen 167–178.

JEGYZETEK

1 *Kőszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. Budapest 1936.

2 *P. Brestyánszky Ilona*: A pest-budai ötvösség története. Budapest 1977.

3 *P. Brestyánszky* i. m. 186–187.

4 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására VIII. Művészettörténeti Értesítő LI. 2002, 326.

5 *P. Brestyánszky* i. m. 186, 199.

6 BÁV 61. Művészeti aukció (2012. november 13.) 184. sz.: Karék. 18K arany, plasztikus nyitható reif, közép-részen egy ametisztékkítéssel, finom kézi vésett virágmotívumokkal, belső német nyelvű vésett felirattal 1867-ből. Pest XIX. század második fele KS mesterjeggyel, súly 20,7 g, átmérő 6 cm (a mesterjegy helyesen SK).

7 *P. Brestyánszky* i. m. 214.

8 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására III. Művészettörténeti Értesítő XLIV. 1995 (továbbiakban: Kísérlet III.), 118; *Uő*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására VII. Művészettörténeti Értesítő L. 2001 (továbbiakban: Kísérlet VII.), 135; *Uő*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására XIV. Művészettörténeti Értesítő 62. 2013 (továbbiakban: Kísérlet XIV.), 67–82.

9 *Jankó László*: Ötvös-apródok Győrött a 16–19. században. Győri Szemle VIII. 1937, 160.

10 Pest-Belváros házassági anyakönyvei, Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) Filmtár A82 sz. doboz.

11 Eger rk. születési anyakönyvei, MOL Filmtár A1257 sz. doboz. Julianna Bledl Pesten Franciscus Remolt rézműves felesége lett. Több gyermeke született. 75 évesen halt meg 1859. május 15-én. (Pest-Józsefváros halotti anyakönyve, MOL Filmtár A254 sz. doboz.)

12 *P. Brestyánszky* i. m. 241.

13 Josephus (1785. szeptember 18. – 1809. június 4.), Elisabetha (1787. február 6. – 1787. június 23.), Antonius (1788. május 15. – 1791. február 15.), Ignatius (1790. augusztus 1. – 1790. október 6.), Joannes Nep. (1791. július 20.), Franciscus de Padua (1793. május 16.), Theresia (1795. május 8.), Carolus (1797. január 28.), Anna (1798. december 16.), Elisabetha (1800. november 20.), Catharina (1802. február 24. – 1802. július 10.) és Michael (1804. február 23.). Pest-Belváros születési és halálzási anyakönyvei, MOL Filmtár A74 és A89 sz. dobozok.

14 *P. Brestyánszky* i. m. 241, 344.

15 Pest-Belváros halálzási anyakönyve, MOL Filmtár A89 sz. doboz.

16 *P. Brestyánszky* i. m. 241, *Horváth Henrik*: A pesti arany- és ezüstművesek névsora. Budapest Régiségei XII. 1937, 255.

17 Pest-Józsefváros halotti anyakönyve, MOL Filmtár A251 sz. doboz.

18 *Horváth* i. m. 255.

19 *P. Brestyánszky* i. m. 241–242, Kísérlet XIV. 67.

20 Adreßbuch der königl. freyen Stadt Pesth 1822.

21 Wegweiser für Fremde und Einheimische durch die königl. ung. Freystadt Pesth 1827.

22 MOL Filmtár B246–B248 sz. dobozok.

23 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására VIII. Művészettörténeti Értesítő LI. 2002 (továbbiakban: Kísérlet VIII.), 323–324.

24 *P. Brestyánszky* i. m. 355.

25 Cukorszóró 1844–1846, díszmagyarra készült gombok 1848. (*P. Brestyánszky* i. m. 355.)

26 Sótartó 1847, szelence 1849, pohár 1850, kés 1854, kulcstartó 1855, úti evőeszközkészlet (11 db) 1856. L. *Földes Emilia*: Ötvöskatalógus. Budapest 1978, 372–377. sz.

27 Gróf Almásy-Teleki Éva Művészeti Intézete (volt Ernst-Múzeum) VII. Nagy művészeti aukció (1941. november 6.) 115. sz.: Ecet-olajtartó 1854.

BÁV Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt. (továbbiakban: BÁV) 31. Ékszeraukció (1993. szeptember 13.) 64. sz.: Csengő 1849; 3. Ezüstaukció (2009. december 9.) 182. sz.: Biedermeier fűszertartó tálka 1850, 186. sz.: Biedermeier gyertyatartópár 1843.

Nagyházi Galéria és Aukciósház 92. Árverés (2002. december 3.) 39. sz.: Cukorszóró 1853, Műtárgyarverés (1998. április 30.) 324. sz.: Fűszertartó 1847, Műtárgyarverés (1999. április 29.) 280.: Gyertyatartó 1857.

Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat Első ékszer és nemesfém aukció (1982. december 4.) 173. sz.: 12 evőkanál 1845, 175 sz.: 6 kávéskanál 1845, 1985. Tavasz ékszer- és nemesfém-aukció (1985. április 17.) 229. sz.: 12 evőkanál, főzelék-, tej- és levesmerő 1853.

Belvárosi Aukciósház 134. Műtárgyarverés (1998. április 6.) 192. sz.: 6 kávéskanál (ebből kettő Stolz János 1844, 1846).

28 *Dercsényi Dezső szerk.*: Pest megye műemlékei II. (Magyarország Műemléki Topográfiája V.) Budapest 1958, 352. Vác, református templom. Két teljesen egyforma kehely. Pest, 1846, SI mesterjegy.

29 Pest-Belváros házassági anyakönyvei, MOL Filmtár A84, A85 sz. dobozok.

30 BÁV 75. Ékszeraukció (2006. március 21.) 304. sz.: Egyszemélyes étkészlet dobozában 1853, SI – tévesen olvasott – mesterjeggyel.

31 *Földes* i. m. 355. sz.: Festékkazetta, pajzs alakú táblával és „Emlék, melyet t. cs. Marastoni Jakab Úrnak, az első magyar festészeti Academia alapítójának tanítványai hála jeléül benyújtanak 1847” felirattal. Méretei: 215×90 mm. Mesterjegy B:309, próba B: 155.

32 A régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1935, 143. sz.

33 *Földes* i. m. 356. sz.: Téglatest alakú cukordoboz. Méretei: 100×145 mm. Mesterjegy B:309, próba B:155.

34 Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat. Első ékszer és nemesfém-aukció (1982. december 4.) 173. sz.: Merőkanál. Schikinger József 1847.

35 BÁV 40. Művészeti aukció (2002. április 24.) 524. sz.: Levesmerő. Ezüst, 206 g. Lekerekített végű ívelt nyélen félgömb alakú merítővel. Jelzett: Pest, 1847, Schikinger József.

36 *Somogyi Árpád, Weiner Mihályné*: Fejér megye ötvös-művészeti és önművészeti emlékei. (Az Iparművészeti Múzeum Forráskiadványai I.) Budapest 1969, 53. sz.: Bodajk Offer: kéz, ezüstlemez, trébelt. Pozsony 1829, V évbetű, Schikinger, Kőszeghy 1672, 1722, 547.

37 *Mihalik József*: Háromszáz év a pozsonyi ötvösség történetéből. Múzeumi és Könyvtári Értesítő V. 1911, 85–155.

38 BÁV 61. Művészeti aukció (2012. november 13.) 166. sz.: Pecsétgyűrű. 18K arany, szögletes üres pecsétmező virágmintás gyűrűvállal. Jelzett: Pesth 3, KF mesterjeggyel, 1860 körül, súly 17,8 g, átmérő 22,2 mm

39 *P. Brestyánszky* i. m. 251.

40 Pless és Fox Ékszerüzlete. Árverés 1993. június 28. 52. sz. Gyűrű. Biedermeier pecsétgyűrűből alakított. Helybélyegző PEST. 1860 körül. Mesterjegy KF. 18K arany, 7,2 g, 29 darab briliáns összesen 1,5 ct.

41 BÁV 1. Művészeti aukció (1985. november 4.) 44. sz.: Gyűrű. Antik arany, öntött neobarokk vésett díszítéssel és foglalt, nagy üres carneol címerkövel. Pest, 1840 körül. KF mester, súly 16,7 g, kítűnő állapotban.

42 Pless és Fox Ékszerüzlete 107. árverés. 1998. december 14. 98. sz.: Antik gyűrű. Pest. XIX. század eleje KF mesterjegy. 18K arany 8,7 g, 1 karneol.

43 Kísérlet VII., 133.

44 Großes Adreßbuch des Handels-, Fabrik- und Gewerbestandes von Ungarn, Siebenbürgen, Banat, Croatien, Slawonien, Siebenbürgische-, Croatische-, Slawonische-Militärgrenze, Gallizien, Dalmatien. Mit Handelsgeographie, Register der Orte, Fabriken und Produkte. Nürnberg. Verlag von G. Leuchs & Comp. 1862. (A továbbiakban: Adreßbuch 1862.) A könyvre Fekete Krisztián hívta fel a figyelmemet, segítségét ezúton is megköszönöm. A könyv tudomásom szerint nincs meg a magyarországi könyvtárakban, de elérhető az interneten: Rambow.de/adressbuch-aller-laender-der-erde.html. Adressbuch aller Länder der Kaufleute, Fabrikanten und Gutbesitzer. Jahrgang 1862 – Ungarn, Siebenbürgen, Kroatien, Slawoonien, Gallizien, Dalmatien. Arad, 1862, Gold-, Silber- und Juwelenarbeiter: Brüll, Moritz – Gross, Simon – Herz, Josef und Sohn – Marpuch, Philipp – Pollák, Moritz – Rosenberg, Leopold – Schönwald, Noé – Stiffohn, Benjamin. Közülük többnek még ismeretlen a működése.

45 Kísérlet VII., 134.

46 *Közszeghy* i. m. 4.

47 Az adatért Fekete Krisztiánnak a BÁV ellenőrző becsüsenek tartozom köszönettel.

48 Kísérlet VII., 133.

49 *Kapossy János*: Magyarországi ötvösök a XVIII–XIX. században. Budapest 1934, 44.

50 *Közszeghy* i. m. 349.

51 Kísérlet XIV. 74.

52 BÁV 49. Művészeti aukció (2006. november 9.) 576. sz.: Szelence. Ezüst, 62 gr. Téglalapforma, felületén bordázott díszítéssel, pajzsban vésett tulajdonosi monogrammal. Jelzett: Arad, XIX. század közepe. M: 7 × 4 cm.

53 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására VI. Művészettörténeti Értesítő XLVIII (1999), 123–124.

54 *Eva Toranová*: Vyrobky domáčich zlatníkov a pamiatky zlatníckych cechov v zbierkach slovenských múzei, Bratislava 1968, Nr. 50. Inv.c. UH 4000.

55 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására XI. Művészettörténeti Értesítő 57. 2008, 127.

56 BÁV 53. Művészeti aukció (2008. november 13.) 850. sz.: Kolozsvári biedermeier cukordoboz. Ezüst, 352 g, belül tűzaranoyozott. Téglatest, ívelt oldalakkal,

zárbetéttel és kulccsal. Enyhén boltozatos, zsanéros fedél. Restaurált. Alján jelzett: Kolozsvár 1840 körül. Johannes Eschenbacher. M: 8,5 × 19,5 × 8 cm.

57 *B. Nagy Margit*: Stílusok, művek, mesterek. Bukarest 1977. Művészek és mesterek Kolozsvárt 1700-tól 1850-ig, 198.

58 *Sas Péter*: Kedves István kolozsvári apátplébános (1782–1864) végrendelete és naplója. In: Lymbus 2006. Magyarságtudományi forrásközlemények (továbbiakban: Lymbus). Budapest 2006, 227.

59 *Sas Péter*: Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának összeírásai és árverési jegyzőkönyve (Kolozsvár 1852. november 23.). In: Lymbus 2008. Budapest 2008, 268.

60 *Dr. Gámán József*: A kolozsvári kereskedők és iparosok név- és lakásjegyzéke a törvényszékileg bejegyzett cézek feltüntetésével. Kolozsvár é. n. (1889), 3.

61 *B. Nagy Margit* i. m.

62 Adreßbuch 1862, 46.

63 *Sas* i. m. in Lymbus 2006, 231.

64 BÁV 61. Művészeti aukció (2012. november 15.) 622. sz.: Erdélyi későempire gyertyatartópár. Ezüst, 593 g. Trébelt, kerek és ívelt talpon kúpos szár, kehely formájú gyertyacsészével. Talpperemén beütött GNI és GBM monogramok, feltehetően jegyajándék hídvégi gróf Nemes János cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos és gróf Berchtold Mária Karolina Johanna Nepomucena Júlia 1821-ben kötött házassága alkalmából. Talpperemén jelzett: 13 latos finomsági jellel és FL mesterjeggyel. 1820 körül. M: 22,5 cm.

65 A hídvégi gróf Nemes családról: *Nagy Iván*: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. VIII. k. Pest 1861, 122–127; *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. II. k. Budapest 1993, 351–357.

66 *Sas Péter*: A kolozsvári piarista templom halotti címei. *Ars Hungarica* 1997/1–2. (továbbiakban: *Sas* 1997), 370.

67 A kolozsvári piarista templom kriptájában temették el a rend tagjait, jótévedőit és a renddel szorosabb kapcsolatot tartó nemes családok, köztük a hídvégi gróf Nemes család tagjait. L. *Sas Péter*: Kolozsvár. Piarista templom. (Erdélyi műemlékek 30.) Kolozsvár 1999, 6. A gróf Nemes család tagjai közül itt van eltemetve gróf Nemes Sándorné gróf Berchtold Karolina († 1870. április 6.), Nemes János († 1868. augusztus 6.), Nemes Ádámné kászoni báró Bornemissza Jozefa († 1811. március 26.), Nemes Jánosné losonczy gróf Bánffy Jozefa († 1819. szeptember 14.), Nemes Vince († 1896. január 4.), Nemes Nándor († 1894. október 31.), Nemes Nándorné báró Ransonnet-Viller Elisa († 1899. október 27.), báró Marenzi Antalné gróf Nemes Mária († 1847. július 17.). L. *Sas Péter*: A kolozsvári piarista (egykori jezsuita) templom. Kolozsvár 1999, 100–101.

68 *Sas* 1997, 373, *Sas Péter*: A kolozsvári jezsuita, majd piarista templom kincstára. Kolozsvár 2007, 91.

69 A kolozsvári Farkas-utcai templom címei. *Entz Géza és Kovács András* tanulmányaival. Budapest–Kolozsvár 1995, 74.

70 *B. Nagy Margit* i. m. 201.

71 Nagyházi Galéria és Aukciósház. Műtárgyárverés 1998. április 30. 320. sz.: Sótartó. Magyar (?) 1810 körül FL mesterjeggyel. Ezüst, kalapált, belül tűzaranoyozott. M: 5,5 cm, 79 gr.

72 *Közszeghy* i. m. 183.

73 Dorotheum 2290. Kunstauktion. Silber (16. Mai 2011.) 421.: Leutschauer Becher. Silber, teilweise vergoldet, rund. Höhe: 5 cm. Gewicht 61 gr. Rand mit Einriß. Meisterzeichen EL = Elias Lang. Beschauzeichen Leutschau, um 1730.

74 Lőcsei evangélikus egyház anyakönyvei, MOL Filmtár C1581 sz. doboz.

75 *Kőszeghy* i. m. 205.

76 *Mihalik József*: Lőcsei ötvösökről a XVIII. században. Archeológiai Értesítő Új Folyam XXVI. 1906, 60.

77 K:1186/a, *W. Kőszeghy Elemér*: Családi jelvények lőcsei ötvösjegyeken. Archeológiai Értesítő Új Folyam XXXII. 1912, 221.

78 K:1186/b, Ernst-Múzeum Aukciói XXXIX (1928. november) 1011.: Utazópohár, ezüst, aranyozott peremmel és belsővel, félgömbös alak. EL mesterjegy. Lőcse XVII. sz. v. M:5 cm.

79 BÁV 6. Nagyauction (1970. december 17.) 141. sz.: Pohár. Ezüst, félgömbös, sima, belseje és szájpereme aranyozva. Lőcse, Elias Lang, 18. század első fele. 60 gr. VÉDETT.

80 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására X. Művészettörténeti Értesítő LIII. 2004 (továbbiakban: Kísérlet X.), 133.

81 BÁV 57. Művészeti aukció (2010. november 11.) 750. sz.: Brassói empire gyertyatartó. Ezüst, 134 gr. Négy-szögletes talpon íveltlen keskenyedő szár. Rajta lándzsalevelekkel díszített, kehely formájú gyertyacsésze. Egyik sarkán tulajdonosi véset. Talpperemén és cseppfogóján jelzett: Brassó, 1800 körül, feloldatlan mesterjeggyel. M: 10 cm.

82 BÁV 58. Művészeti aukció (2011. május 20.) 823. sz.: Magyar empire gyertyatartó. Ezüst, 134 gr. Négy-szögletes talpon íveltlen keskenyedő szár. Rajta lándzsalevelekkel díszített, kehely formájú gyertyacsésze. Sarkában tulajdonosi véset. Talpperemén és cseppfogóján jelzett: 12 latos finomsági jellel és feloldatlan mesterjeggyel. Magyar, 1800 körül. M: 10 cm.

83 Polgár Galéria és Aukciósház 90. Karácsonyi Művészeti Aukció (2011. december 7.) 552. sz.: Klasszicista gyertyatartó. 12 latos antik ezüst, 134 gr, 10 cm. Jelzett: valószínűleg Lőcse, 1840 körül, AU (Antonius Umlauff) mesterjegy.

84 BÁV 56. Művészeti aukció (2010. május 20.) 654. sz.: Miniatur lőcsei kávéskanna. Ezüst, 83 gr. Kerek, lépcsőzetes talpon körte formájú edény ívelt füllel és kiöntő csőrrel. Leemelhető fedelén leveles-bimbós fogó. Talpperemén jelzett: Lőcse 1830. Paulus Novák. Kőszeghy 1167, 1211. M: 11,5 cm.

85 *Kőszeghy* i. m. 215; *Eva Toranová*: Goldschmiedekunst in der Slowakei. Hanau 1982, 243.

86 *Eva Toranová*: Levočský zlatnícky cech v 17.–19. storočí. Sborník Slovenského Národného Múzea LXI. 1967. Historia 7, 194.

87 *Kőszeghy* i. m. 215.

88 Polgár Galéria és Aukciósház. Őszi festmény-, bútor-, szőnyeg-, ékszer-, műtárgyárverés (1996. szeptember 25.) 461. sz.: Cukorszóró. Antik ezüst (145 gr), kerek talpon tojás formájú test, áttört fedelén vésett díszítéssel. Lőcse 1820 körül. Paulus Novák mesterjeggyel, 16 cm.

89 Polgár Galéria és Aukciósház 79. Karácsonyi Aukció (2008. december 3.) 444. sz.: Lőcsei cukorszóró. 13 latos antik ezüst, 144 gr. 16x6 cm. Jelzett: PN (Paulus Novák, 1828–1836) mesterjegy. Lőcse, XIX. sz. eleje.

90 BÁV 40. Művészeti aukció (2002. április 24.) 527. sz.: Cukorszóró. Ezüst 140 gr. Kerek talpon sima, díszítetlen körte formájú test, áttört leveles mintázatú leemelhető fedővel. Talpa deformált, horpadt. Jelzett: 13-as finomsági jellel, Lőcse, 1825 körül. Novák Pál.

91 BÁV 55. Művészeti aukció (2009. november 12.) 622. sz.: Lőcsei biedermeier fűszertartó. Ezüst, 82 gr. Kerek, ívelt talpon virágszirom formájú belül tűzarányozott öblös tálka. Talpán felül jelzett: Lőcse, 13 latos finomsági jellel, 1830 körül. Paulus Novák. K:1167, 1211. M: 7 cm. Ugyanez: BÁV 56. Művészeti aukció (2010. május 20.) 656. sz. és BÁV 58. Művészeti Aukció (2011. május 26.) 828. sz.

92 Dorotheum, Wien. 2072. Kunstauktion (22. Nov. 2004.) 100. Empire-Kanne. Silber, rund, hochgewölbter Fuß, eingezogene Halszone mit Profilband, Schnabelausguß, hochgewölbter Scharnierdeckel mit Knauf, hochgezogener Holzhenkel. Höhe 25,5 cm. Brutto-Gewicht 500 gr. Mesiterzeichen DK. Beschauzeichen für 13-lötiges Silber, um 1810. Megjegyzés: a mesterjegy leírás téves, helyesen: DS, K:1197 vagy 1198, J.D.Szakmáry).

93 *Kőszeghy* i. m. 273, 275.

94 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására IX. Művészettörténeti Értesítő LII. 2003 (továbbiakban: Kísérlet IX.), 127.

95 Ernst-Múzeum VI. Magyar iparművészet emlékei. Szerk.: *Csányi Károly*. Budapest 1926, 225. sz.: Díj-serleg, ezüst, tagozott talpán repülő madarak, kelyhe alul gerezdes, felette trébelve szakállas maszkok sora, oldalán vésett felirat, 1841 évszámmal. MÉSZÁROS L. mesterjegy. Nagyvárad, 1841; 249. sz.: Cukortartó, ezüst, felnyíló fedővel, trébelt neobarokk díszítéssel, oldalán magyar címer. MÉSZÁROS L. mesterjegy. Nagyvárad, 1840 k.

96 Ernst Lajos magyar történeti gyűjteménye. (A Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai VII.) Jegyzékbe vették és leírták: *Varjú Elemér, Höllrigl József*. Budapest 1932, 107.

16. Cukorszelence ezüsből, belül aranyozva, domborított és áttört díszítéssel. Benne nagyváradi hitelesítő bélyeg és a készítő neve: Mészáros L. beütve.

18. Serleg ezüsből, hólyagosan verve és maszkokkal díszítve. Nagyváradi hitelesítő bélyeggel 1837-ből, Mészáros L. ötvös jelével és a következő felírással: Tartós tiszteletet, hálát tsak tiszta Erény szül./ Szíves hála jele Érdem Erénynek – ez is. 1848.

97 M. Kir. Postatakarék Pénztár Árverési Csarnoka. 106. Aukció (1943. március 30.) 1372. sz.: Kés, ezüstnyéllel, hat darab. Nagyvárad, Mészáros, XIX. század eleje.

98 *Kőszeghy* i. m. 275.

99 Pless és Fox Ékszerüzlete. 163. árverés (2003. október 27.) 36. sz.: Antik kanál. Nagyváradon készítette kb. a XIX. század elején Mészáros Ludovicus mester. Kopott. Finomsága 812 ezrelék, súlya 58,8 gr.

100 BÁV 51. Művészeti aukció (2007. november 8.) 813. sz.: Munkácsi biedermeier gyertyatartópár. Ezüst, 578 gr. Karéjos, négy részre osztott talpon és gyűrűkkel tagolt szárán bécsirózsás díszítmény, kehely formájú gyertyacsésze. Talpperemén jelzett: Munkács, 1858 ML mesterjeggyel.

101 *Kőszeghy* i. m. 276.

102 Egy 1799-ben szerkesztett kimutatásban, melyben Nagyvárad „Nemes és Honoratus Urai” lettek feljegyezve, szerepelt Kikinger József is, kinek családja a város polgárságához tartozott. L. *Lakos Lajos*: Nagy-Várad múltja és jelenéből. Nagyvárad 1904, 118, 120. Lehetett ő az ötvös őse, de

más származási út is elképzelhető. 1764. október 2-án halt meg Pesten a kétéves Elisabetha, Carolus Kikinger és Anna Maria Christina leánya. Carolus Kikinger 64 évesen halt meg 1774. július 14-én. (Pest-Belváros halotti anyakönyve, MOL Filmtár A88. sz. doboz.) Andreas Szerelemhelyi és Anna Maria Kikinger fiai (Ladislaus Amadeus, 1795. július 7. és Franciscus Ladislaus, 1797. március 14.) Pesten születtek (Pest-Belváros születési anyakönyve MOL Filmtár A74 sz. doboz). A pesti Kikinger Károly nagyapja is lehetett a nagyváradinak. 1840 körül született St. Pöltenben az a Kikinger Antal, aki 48 évesen halt meg 1888. január 24-én Budapest-Józsefvárosban. Feleségétől, Stalmach Annától született fia, József két és fél hónapos volt halálakor, 1883. július 15-én, leánya, Paulina héthetes 1884. augusztus 18-án, Mária hétéves 1884. augusztus 28-án, amikor meghaltak. Az Olmützben született Stalmach Anna 47 évesen halt meg 1894. november 23-án. (Budapest-Józsefváros halotti anyakönyvei, MOL Filmtár A261, A262 és A265 sz. doboz.) Talán távoli rokonai voltak a nagyváradiaknak.

103 *Grotte András*: Adatok a magyarországi ötvösség történetéhez III. Pápa. Művészettörténeti Értesítő L. 2001 (továbbiakban: Adatok III.), 330–338.

104 Adreßbuch 1862, 82.

105 Adatok III. 335.

106 Az adatért Gyimes Imre úrnak tartozom köszönettel.

107 Adatok III. 334.

108 Kopf és Jenkó új jegyeiért Fekete Krisztiánnak tartozom köszönettel.

109 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására XII. Művészettörténeti Értesítő 59. 2010, 50.

110 Adreßbuch 1862, 107.

111 *Grotte András*: Adatok a magyarországi ötvösség történetéhez. Veszprém, Nyitra. Művészettörténeti Értesítő 61. 2012, 109.

112 Az adatért Fekete Krisztiánnak, a BÁV ellenőrző becsüsének tartozom köszönettel.

ATTEMPT AT DECIPHERING SOME HUNGARIAN GOLDSMITH'S MARKS XV.

As the next step in a series of publications, the author presents so-far unpublished maker marks and mark variants found in art collections and the art trade, trying to decipher the newly found ones. Concerning already known marks, he relies basically on Elemér Kőszeghy's book of marks and when the Pest-Buda marks are considered, the work of Ilona P. Brestyányszky is consulted. Additional information is now provided, and some earlier information corrected, about the 19th century goldsmiths of Buda, Pest, Arad, Besztercebánya, Kolozsvár, Lőcse, Nagyvárad, Pápa, Rozsnyó, Veszprém on the basis of registers of births, marriages and deaths and other lists. In the appendix there is a

tabular summary of the exhibition and art trade occurrences of artifacts bearing the hallmark of the Kolozsvár goldsmith Sándor Erdódi who worked in the 1840s and '50s.

GROTTE András H-1145 Budapest, Columbus u. 32.

Kulcsszavak: ötvösség, 19. század, ezüst, ötvösjegyek, leltári adatok, Buda, Pest, Arad, Besztercebánya, Kolozsvár, Lőcse, Nagyvárad, Pápa, Rozsnyó, Veszprém / *Keywords*: goldsmithing, 19th century, silver, master's mark, archival data, Buda, Pest, Arad, Banská Bystrica, Cluj-Napoca, Levoča, Oradea, Rožnava, Veszprém